Vesa Vihriälä 3.3.2021

Työelämäprofessori

Helsingin yliopisto

Talousvaliokunnalle

Pyydetty lausunto: Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta *Vahva ja yhtenäinen EU – kohti kestävämpää Euroopan unionia,* VNS 7/2020 vp

Hallituksen selonteko linjaa laajasti Suomen lähivuosien EU-politiikkaa. Keskityn seuraavassa sen taloutta ja talouspolitiikkaa koskeviin linjauksiin.

Selonteon tavoitteenasettelu on kunnianhimoinen, jopa juhlava: ”Tavoitteemme on unioni, joka on maailman kilpailukykyisin ja sosiaalisesti ehein ilmastoneutraali talous”.

Suomi tukee tavoitetta ilmastoneutraalisuuden tavoitetta vuoteen 2050 mennessä samalla kun Suomi pyrkii siihen jo vuoteen 2035 mennessä. Pääinstrumenttina pidetään päästökauppaa, jonka osalta painotetaan päästökauppadirektiivin uudistamista niin, että päästöoikeuksien hinta pysyy riittävän korkeana, jotta se ohjaa tehokkaasti ja nopeasti päästöjen vähentämiseen. Toisaalta todetaan, että samalla täytyy huolehtia eurooppalaisen teollisuuden kilpailukyvystä ja pidetään päästökaupan ulottamista liikenteeseen ongelmallisena.

Päästökaupan ja siihen liittyen riittävän päästöoikeuksien hinnan korostamista voi pitää hyvin perusteltuna, koska päästöjen yhtenäinen ja riittävän korkea hinnoittelu on kustannustehokkain tapa päästä päästötavoitteisiin. Se, miten samalla huolehditaan Euroopan teollisuuden kilpailukyvystä jää sen sijaan avoimemmaksi. Yksi luonteva tapa olisivat hiilitullit, joista komissiolta on tulossa esitys alkukesästä. Tullien soveltamiseen liittyy monia käytännön ongelmia ja myös kauppapoliittisten vastatoimien uhka. Tästä huolimatta asiaa on syytä edistää ja olisi toivottavaa, että Suomi toimisi tässä rakentavasti ja aktiivisesti.

Riippumatta hiilitullien toteutumisesta EU:n kilpailukyvyn säilyttäminen samalla kun sitoudutaan vaativiin ilmastotavoitteisiin edellyttää vahvaa julkisen sektorin tukea päästöjä vähentävän teknologian kehittämiseen. Tämä onkin työn alla olevan elpymisrahastohankkeen yksi painoalue. Ongelmallista kuitenkin on, että elpymisrahaston voimavaroista käydyssä poliittisessa väännössä EU-tason toimien rahoitusta mm. tutkimukseen ja kehitystoimintaan vähennettiin. Olisi sekä kokonaisuuden että erityisesti Suomen etu korostaa hiilineutraalin tuotannon edellyttämän tutkimus- ja kehitystoiminnan painottamista EU:n alkaneella rahoituskehyskaudella.

Selonteon linjaus siitä, että metsäpolitiikan tulee olla jatkossakin EU:ssa kansallisen päätäntävallan piirissä, jäsenvaltioiden olosuhteiden erilaisuuden vuoksi, on hyvin perusteltu. Samoin linjaus maankäyttösektorin hiilinielujen ja varastojen todenmukaisesta huomioon ottamisesta on tärkeä.

Kasvupolitiikan lähtökohdaksi otettu sisämarkkinoiden kehittämisen tärkeys on oikea painotus. Sisämarkkinat muodostavat jo nykyisellään EU:n toiminnasta jäsenmaille koituvan taloudellisen hyödyn ytimen. Hieman hämmentävää kuitenkin on, digitaalisten sisämarkkinoiden kehittämisen

tärkeys mainitaan vain palveluiden sisämarkkinoiden osakysymyksenä palveluiden markkinatkin saavat vähän painoa tekstissä.

Innovaatioiden ja niiden edellyttämän tutkimus- ja kehitystoiminnan painottaminen EU:n teollisuuspolitiikassa on hyvin perusteltua. Digitaalisuuden, datatalouden ja tekoälyn toteaminen keskeiseksi tämän kentän edistettäviksi asioiksi osuu oikeaan.

Huomion kiinnittäminen kilpailu- ja valtiontukisäännöksiin on niin ikään tärkeää. Viime vuosien tutkimus on osoittanut, että EU:n kilpailupolitiikka on ollut tehokkaampaa kuin Yhdysvaltain politiikka ja selittää esimerkiksi puheluiden ja datan siirron ja lentomatkustamisen muuttumista edullisemmaksi ja luotettavammaksi Euroopassa. Alusta- ja datatalous ml. amerikkalaisten ja kiinalaisten yritysten dominointi näillä alueilla on huomattava haaste sekä teollisuus- että kilpailupolitiikalle.

Selonteossa ei hämmästyttävää kyllä noteerata koronakriisin hoidon ja elpymisrahaston mittaviin tukitoimiin liittyviä potentiaalisia kilpailunvääristymiä. Näihin olisi tärkeää kiinnittää huomiota ennen kuin elpymisrahaston varojen käytöstä lopullisesti päätetään.

Monenkeskisen kauppajärjestelmän tukeminen on EU:n ja Suomen etujen mukaista ja tärkeää selonteossa todetulla tavalla.

Työllisyys- ja sosiaalipolitiikan osalta selonteko lähtee siitä, että ne ovat jatkossakin pääosin jäsenvaltioiden vastuulla. Tätä voi pitää perusteltuna, kun otetaan huomioon jäsenmaiden instituutioissa olevat huomattavat erot.

Selonteko korostaa oikein jäsenvaltioiden omaa vastuuta rahaliiton hyvän toiminnan lähtökohtana ja finanssipoliittisen liikkumavaran varmistamista tämän edellytyksenä. Samoin on perusteltu arvio, että valtioiden velkajärjestelyjen hallitun toteuttamisen edellytyksiä olisi parannettava. Ilman sitä mahdotonta palauttaa markkinakurin uskottavuutta, jota mm. tuoreen elpymisrahaston vain vähän ehdollinen tuki rapauttaa entisestään.

Selonteko suosittaa selvityksen tekemistä finanssipolitiikan sääntökehikon yksinkertaistamiseksi kuitenkin perussopimuksia avaamatta. Tällaisen selvityksen tekeminen on vähimmäisvaatimus. Yksinkertaistamisen ohella tarvitaan kuitenkin laajempaa analyysiä, koska nykyinen kehikko on osoittautunut hampaattomaksi eikä kehikon vaatimuksiin palaaminen ole realistista lähivuosina. Siksi ei tulisi sulkea pois laajempaa reformia, joka voisi tarkoittaa perussopimukseen liittyvän alijäämä- ja velkaviitearvot määrittävän pöytäkirjan 12 arviointia.

Selonteko suhtautuu myönteisesti sekä pankkiunionin että pääomamarkkinaunionin kehittämiseen, huomauttaen kuitenkin, että yhteisessä talletussuojajärjestelmässä maksujen tulee heijastaa riskejä. Tämä kuten myös sijoittajanvastuun periaatteen korostaminen pankkiriisien ratkaisun lähtökohtana on oikea periaate.

Selonteossa ei eksplisiittisesti mainita pankkien yksittäisen valtion lainoihin tekemien sijoitusten rajoittamisen tarvetta, vaan viitataan vain riittävään pääoman varaamiseen mahdollisia tappiota kattamaan. Tällaisen rajoituksen tulisi kuitenkin olla varsin tiukka, jotta sijoitusten alas kirjaaminen

ei uhkaisi pankkijärjestelmän vakavaraisuutta, mikä uhka on keskeinen rajoite velkajärjestelyiden toteuttamisella.

Selonteossa ei katsota Euroopan vakausmekanismissa olevan tuoreimpien muutosten jälkeen muutostarpeita, vaikka todetaankin hyväksi arvioida mekanismia säännönmukaisesti. Tällainen arviointitarve syntyy kuitenkin, jos hallitun velkajärjestelyn edellytyksiä parannetaan valtionpaperisijoitusten rajoittamisella. Velkajärjestelyn toteuttaminen edellyttää tehokasta institutionaalista kehikkoa ja EVM olisi luonteva järjestelyn organisoija.

Selonteossa korostetaan elpymisrahastoratkaisun kertaluontoisuutta ja rajattua kestoa ja käyttötarkoitusta. Tämä on perusteltu ja johdonmukainen linjaus. Selonteko kuitenkin sivuuttaa samalla sen, että monissa maissa ja EU-instituutioissa ratkaisu nähdään päänavauksena säännönmukaisemmille EU-tason finanssipoliittisille toimille. Suomen olisi hyvä muodostaa näkemys siitä, miten Suomen kannattaisi toimia tällaisten paineiden realisoituessa. Nämä kysymykset saattavat aktualisoitua hyvinkin nopeasti.

Elpymisvälineen varojen käytöstä selonteko toteaa keskeiseksi niiden hyödyntämisen kasvua ja kilpailukykyä parantaviin rakenteellisiin uudistuksiin. Tämä on tärkeä näkökohta. Selonteko ei kuitenkaan esitä mitään siitä, miten tämän tavoitteen toteuttamista tulisi edistää.

Omien varojen kehittämisessä selonteko linjaa, että yksimielisyysvaatimus ja erityinen lainsäätämisjärjestys on säilytettävä EU:n veropolitiikassa, kun asia koskee kansallisen veropolitiikan ydintä ja unionin verolainsäädännön harmonisointia. Määräenemmistöpäätöksenteon käyttöönottoa on mahdollista harkita poikkeuksellisesti harmaan talouden, haitallisen verokilpailun, veronkierron ja veropetosten torjumiseksi rajatuissa kokonaisuuksissa, esimerkiksi koskien jäsenvaltioiden välistä tietojenvaihtoa ja muuta hallinnollista yhteistyötä. Tämä on hyvä peruslinjaus vallitsevassa tilanteessa.